

щодо строків і якості їх унесення повинні тягнути дисциплінарну або адміністративну відповідальність, на відміну від даних, унесення яких у Реєстр прямо передбачено Кодексом.

Висновки. Отже, працівникам правоохоронних органів – реєстраторам даних у ЄРДР, потрібно усвідомити перехід, який відбувся від суто паперового розслідування злочину до часткового впровадження в нього електронної складової, що, на нашу думку, є перехідною, електронно-паперовою моделлю кримінальної юстиції. Окрім того, указані вимоги кримінального процесуального закону ще раз доводять позитивні розробки нового Кодексу, спрямовані на безумовне дотримання конституційних прав громадян шляхом електронного контролю прийнятих рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затверджене Наказом від 17.08.2012 р. № 69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?_m=publications&_t=rec&id=110522.
4. Статистичні дані, отримані за допомогою інформаційно-аналітичної системи обробки заздалегідь генерованих баз Єдиного реєстру досудових розслідувань за допомогою готових наборів функцій EXCEL (реєстрація авторського права на твір від 23.12.2014 р. № 57773, виданого Державною службою інтелектуальної власності України Аузіну Р.О. та Столітньому А.В.).

УДК 343.126

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ ПРАВООХОРОНИ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ЗАПОДІЯНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ШКОДИ

Татарин І.І., викладач
кафедри цивільного права та процесу
Львівський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена теоретичним і практичним аспектам взаємодії слідчих та оперативних працівників під час забезпечення відшкодування майнової шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень.

Ключові слова: пошук, розшук, запит, довідка, майно, об'єкт нерухомості, оперативно-розшукові дії.

Статья посвящена теоретическим и практическим аспектам взаимодействия следственных и оперативных работников при обеспечении возмещения имущественного ущерба пострадавшим от уголовных правонарушений.

Ключевые слова: поиск, розыск, запрос, справка, имущество, объект недвижимости, оперативно-розыскные действия.

Tatarun I.I. INTERSECTION INVESTIGATORS FROM THE OPERATIONAL UNITS LAW ENFORCEMENT OFFICERS COMPENSATION ON DAMAGE ON CRIMINAL OFFENCE

The article is devoted to theoretical and practical aspects of interaction between investigators and operatives in providing compensation for property damage to victims of criminal offenses.

Key words: searching, search, query, help, estate, property, operational-search actions.

Постановка проблеми. Безперечно, будь-яке кримінальне правопорушення так чи інакше заподіює шкоду охоронюваному законом суспільним відносинам. Відтак на тлі зростання корисливих кримінальних правопорушень особливої гостроти набувають питання відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної потерпілому. Між тим ні вітчизняною кримінально-процесуальною наукою, ні усталеною органами внутрішніх справ практикою органів досудового розслідування в кримінальних провадженнях до сьогодні не вироблено дієвих форм і способів взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ (далі – ОВС) України, які давали б змогу ефективно захищати порушені майнові права осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень. Такий

захист на стадії досудового розслідування, як виявляє судова практика, є вкрай необхідним, оскільки часто майно, належне підозрюваному/обвинуваченому, на яке можна було б накласти арешт для забезпечення майнових інтересів, потерпілих, змінює власника, і потерпілому залишається лише моральна са-тисфакція, що вкрай неприпустимо. На практиці відшкодування збитків потерпілій особі в багатьох випадках являє собою велику за характером і обсягом систему процесуальних та інших заходів, спрямовану на пошук майна, на яке можна звернути стягнення, його арешт і збереження.

Значна частина діяльності таких заходів здійснюється за допомогою оперативно-розшукової діяльності. Тож необхідне більш детальне теоретичне й практичне дослідження

практики взаємодії слідчих і оперативно-розшукових підрозділів з метою розшуку майна та інших цінностей винних осіб і осіб, які в силу закону несуть відповідальність за заподіяну шкоду, для забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, і формування на цій основі конкретних пропозицій щодо вдосконалення базового законодавства.

Ступінь розробленості проблеми.

У кримінально-процесуальній літературі питання взаємодії слідчих із оперативно-розшуковими підрозділами не є новим. Зокрема, як теоретичні, так і практичні аспекти такої взаємодії досліджувалися Н.Н. Барановим, Г.Г. Зуйковим, В.М. Тертишником, С.В. Слїньком, П.М. Філіпповим, В.В. Степановим, О.М. Бандуркою та ін.

Віддаючи належне увазі науковців до проблеми взаємодії підрозділів досудового розслідування в протидії кримінальним правопорушенням, усе ж варто зазначити, що нормативні й організаційні проблеми такої взаємодії слідчого з оперативними працівниками щодо забезпечення відшкодування шкоди потерпілим особам ще належно не досліджено. Низка питань правового й організаційного характеру залишається не вирішеною, що стримує більш повне використання можливостей сумісної діяльності вказаних суб'єктів у забезпеченні відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і підвищення її результативності в умовах змін, що відбуваються в структурі й характері протиправної діяльності та швидкого зростання корисливих кримінальних правопорушень.

Метою статті є спроба визначити й з'ясувати базові питання взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами для забезпечення відшкодування шкоди особам, які потерпіли від кримінального правопорушення на стадії досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Як за свідчує практика, звернення потерпілих осіб за допомогою до правоохоронних органів у більшості випадків детерміноване саме бажанням відшкодувати майнову шкоду, заподіяну в результаті скоєння кримінального правопорушення. Проте, на жаль, у практиці досудового розслідування зустрічаються непоодинокі випадки, коли слідчі ставляться до забезпечення відшкодування шкоди як до другорядного завдання розслідування, у результаті чого не вживаються належні заходи щодо своєчасного встановлення шляхів руху матеріальних цінностей, отриманих злочинним шляхом, банківських, депозитів, відкритих на ім'я підозрюваних і обвинувачених у банках та інших фінансово-кредитних організаціях, своєчасного доступу до речей і документів та накладення арешту на рухоме й нерухоме майно цих осіб та осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану підозрюваним чи обвинуваченим [1, с. 173].

Забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також можлива конфіскація майна є тактичним завданням розслідування, що для свого вирі-

шення вимагає проведення комплексу слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Але на взаємодію слідчого та працівників оперативно-розшукового підрозділу, яка, власне, і має бути спрямована на розшук майна й інших матеріальних цінностей для забезпечення відшкодування шкоди потерпілій особі, негативно впливає відсутність на сьогодні єдиного процесуального врегулювання такої взаємодії, що зумовлює необхідність унесення змін до окремих норм законодавства та відомчих нормативно-правових актів, які регламентують умови й порядок її здійснення.

Варто відзначити, що в літературі не раз висловлювались думки щодо необхідності (для підвищення ефективності відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди) надання допомоги слідчому, пов'язаної з розшуком майна й накладенням на нього арешту. Проте практично всі пропозиції зводились до створення окремих посад, зокрема судовий виконавець чи інспектор-виконавець і подібні їм, які, власне, мали надавати допомогу в оцінюванні майнових збитків та розшуку майна. Видається, що в умовах реформування правоохоронної системи необхідно не лише створювати нові посади, а насамперед удосконалювати діяльність уже наявних підрозділів ОВС, спрямовуючи її на реальний захист особи від кримінальних посягань, зокрема й шляхом відновлення її порушених майнових прав та інтересів. Органи досудового розслідування загалом і оперативні співробітники ОВС зокрема мають організувати свою діяльність так, щоб кожен винний був не лише притягнутий до відповідальності, а й відшкодував заподіяну кримінальним правопорушенням шкоду в повному обсязі. Особливої актуальності за такого підходу набуває ефективна взаємодія слідчого й оперативного органу в цьому напрямі.

Правовою основою необхідної взаємодії слідчих та оперативних працівників є положення Конституції України, міжнародних договорів України з питань взаємодії правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю, положення Кримінального кодексу України й Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, Закони України «Про ОРД», «Про міліцію» та інші нормативні акти. Найбільш детально взаємодія між різними підрозділами й відомствами, у тому числі між слідчим і оперативним працівником, регламентується відомчими інструкціями. Однією з найбільш повно розроблених і такою, що відіграє, безумовно, позитивну роль у зміцненні взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами ОВС стала Інструкція з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами ОВС у вивченні, документуванні і розслідуванні злочинів у сфері економіки, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08 вересня 2009 р. № 760 [2].

Аналіз фахової літератури та практики дав змогу визначити об'єктивні передумови залучення працівників оперативних підрозділів до участі в досудовому провадженні, зокрема для розшуку, виявлення та збирання інформації про місцезнаходження викраденого

майна, місцезнаходження рухомого й нерухомого майна, банківських вкладів, цінних паперів чи іншого майна винних осіб, на яке можна накласти арешт з метою забезпечення цивільного позову чи можливої конфіскації майна, нажитого незаконним шляхом.

Безпосередньою метою взаємодії слідчого з оперативними підрозділами у процесі виконання кримінального процесуального обов'язку забезпечення цивільного позову й передбаченої законом конфіскації майна може бути як успішне розв'язання конкретної слідчої ситуації, що виникла, так і отримання оперативними працівниками інформації про місцезнаходження викрадених речей, матеріальних цінностей та майна винних осіб, тобто всієї необхідної інформації для організації розшуку матеріальних об'єктів, на які можна накласти арешт з метою забезпечення відшкодування шкоди [3, с. 8].

Розуміючи взаємодію слідчих з оперативними працівниками як один із найважливіших чинників активізації розшуку, зазначимо, що спеціальним завданням такої взаємодії в контексті досліджуваної нами проблеми є реальне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, під яким розуміємо таке: а) правильне визначення обсягу й розміру майнової шкоди, заподіяної потерпілій особі; б) повернення втраченого майна в повному обсязі; в) повне відшкодування потерпілому вартості викраденого майна за неможливості його повернення; г) відшкодування іншої майнової шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Зупинимось на чинній системі форм взаємодії між підрозділами Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України, які покликані забезпечувати відшкодування шкоди потерпілим. Найбільш повно завдання взаємодії слідчого та оперативних підрозділів можуть бути досягнуті й виконані тільки тоді, коли така взаємодія будується в певному, суворо регламентованому порядку. Здійснювана слідчим і оперативним працівником взаємодія має дві форми – процесуальну та непроцесуальну, іншими словами, організаційно-тактичну.

Аналіз чинного кримінального процесуального закону надає можливість виокремити серед процесуальних такі основні форми взаємодії:

1. Обов'язок повідомлення слідчого оперативним органом про результати своєї роботи є самостійною формою процесуальної взаємодії, що у фаховій літературі йменується взаємним інформуванням слідчого й оперативного підрозділу.

Такого роду інформування відбувається вже на стадії досудового розслідування в кримінальному провадженні. Оперативно-розшуковий підрозділ зобов'язаний насамперед проводити якісну перевірку, після чого передає зібрані матеріали до слідчих підрозділів. При цьому матеріали перевірки вважаються не повними, якщо в них відсутня інформація щодо розміру заподіяної шкоди, а також інформація про те, які заходи вжиті оперативним-розшуковим підрозділом для встановлення майна й цінностей, здобутих

злочинним шляхом, іншого майна, яке підлягає конфіскації чи для забезпечення відшкодування збитків. За необхідності, залежно від виду кримінального правопорушення, на цій стадії обов'язковим є проведення документальних перевірок або ревізій.

Типові криміналістичні методики розслідування корисливих кримінальних правопорушень (у сфері економічної діяльності, крадіжок, шахрайств тощо) і корисливо-навальницьких суспільно небезпечних діянь (корисливі вбивства, грабїж, розбій, вимагання тощо) об'єднує вирішення одного чи не найважливішого завдання – забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, як засобу відновлення порушених майнових і особистих немайнових прав та інтересів потерпілих осіб. Вирішенню цього завдання відповідає однойменна комплексна тактична операція, яка, по суті, має «наскрізну» (міжродову) криміналістичну методикою розслідування. В універсальності цієї методики, придатності для розслідування багатьох корисливих кримінальних правопорушень, незалежно від їхньої кваліфікації, власне, й полягає її особлива цінність.

2. Виконання оперативним підрозділом доручень слідчого на проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України [4, с. 8]; ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5]). Закон наділив слідчого правом давати оперативному підрозділу обов'язкові для виконання доручення. На оперативному підрозділі лежить обов'язок виконувати ці вимоги. Слідчий дає оперативному підрозділу доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій та різного роду заходів або з надання допомоги в їхньому проведенні. До доручень слідчого щодо забезпечення цивільного позову можна зарахувати таке: тимчасове вилучення майна (ст. 167 КПК України); огляд речей і документів і їх вилучення (ч. 2 ст. 237 КПК України); розшук викраденого та іншого майна, майнових прав інтелектуальної власності, цінних паперів тощо, які можуть бути засобами забезпечення цивільного позову, наведення довідок тощо.

Розшук викраденого майна – одне з найбільш складних і важливих завдань розслідування. Його рішення сприяє встановленню мотиву й мети кримінального правопорушення, способу вчинення, особи винного та інших обставин, що підлягають установленню в кримінальному провадженні, але найголовніше – виявлення й вилучення викраденого майна, яке забезпечує відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, у тому числі шляхом повернення викраденої речі її власнику. Це важливо зробити в тих випадках, коли викрадена річ є унікальною, незамінною або має особливе значення для особистості потерпілого (річ як пам'ять про якусь людину чи подію).

Коло обставин, що підлягають установленню під час визначення майнової шкоди, багато в чому залежить від того, яким способом скоєно кримінальне правопорушення, яку воно має корисливу спрямованість. Під

час установленні обставин, які стосуються визначення майнової шкоди і її відшкодування, потрібно виходити з того, що вони встановлюються в процесі всього розслідування кримінального провадження (особливо про корисливі кримінальні правопорушення) і характеризують об'єкт кримінального правопорушення, його об'єктивну й суб'єктивну сторони.

Непроцесуальні (організаційно-тактичні) форми взаємодії слідчого та оперативного працівника більш різноманітні. У них, як правило, бере участь більш широке коло співробітників. До найтипівіших із них можна зарахувати такі:

1. Взаємодія з оперативними співробітниками: спільне планування дій слідчого щодо реалізації оперативних даних; обговорення формулювань запитань особам, котрі допитуються з використанням оперативної інформації, тактики пошукової групи за участі потерпілого, плану оперативно-тактичної комбінації тощо.

Основна мета такої взаємодії – отримання криміналістично значимої інформації, яка:

– орієнтує слідчого про дії й поведінку осіб, причетних до розслідуваного кримінального правопорушення;

– орієнтує слідчого про місцезнаходження об'єктів, які мають значення для кримінального провадження.

2. Взаємодія із засобами масової інформації під час організації розшуку людей і предметів, упізнання різних об'єктів, розширення учасників розшуку.

3. Взаємодія з адміністрацією підприємств, установ і організацій для отримання криміналістично значимої інформації про обставини, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; під час вивчення порядку документообігу й товарообігу на підприємствах і в установах тощо.

4. Взаємодія з населенням і громадськими організаціями: сприяння в провадженні розшукових заходів; виявлення джерел доказової інформації, виявлення місць імовірного знаходження викраденого чи іншого рухомого й нерухомого майна, орієнтувальної інформації щодо місць збуту викраденого майна тощо [6, с. 41].

Уважаємо, що найбільш ефективну систему принципів розшуку викраденого майна та майна з метою забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням потерпілому, має становити таке: а) організаційні принципи, спрямовані на оптимальну взаємодію суб'єктів розшукової діяльності; використання спеціальних знань і навичок під час пошуку схованок та ідентифікації викраденого майна й іншого майна, з метою забезпечення відшкодування шкоди; програмування розшуку викраденого та іншого майна, з метою забезпечення відшкодування шкоди потерпілому, заподіяної кримінальним правопорушенням. Призначення організаційних принципів – створення оптимальних умов для вирішення завдань розшукової діяльності; б) технологічні принципи: словесне й наочне моделювання розшукуваного майна (побудова розшукової моделі предмета крадіжки,

розкрадання чи знищення тощо); своєчасне інформування суб'єктів розшукової діяльності про ознаки викраденого майна; моделювання напрямів і конкретних місць збуту викраденого; перевірка найбільш імовірних місць збуту викраденого виробництвом ОРЗ; скоординоване проведення ОРЗ і слідчих дій, у тому числі взаємне інформування суб'єктів розшуку про отримані результати для визначення напрямів подальшої пошукової діяльності; вилучення виявленого викраденого майна та іншого майна, з метою забезпечення відшкодування шкоди; процесуальна ідентифікація виявленого викраденого майна та іншого майна, з метою забезпечення відшкодування шкоди, під час провадження слідчих дій (пред'явлення для впізнання, огляд) і судових експертиз. Призначення технологічних принципів – забезпечення ефективної в тактичному стосунку послідовності окремих пошукових дій, що утворюють у комплексі діяльність щодо розшуку викраденого майна та іншого майна, з метою забезпечення відшкодування шкоди; в) оцінні принципи: швидкість, безперервність, повнота й інтенсивність розшуку. Призначення оцінних принципів – установлення ступеня ефективності розшуку викраденого майна та іншого майна, з метою забезпечення відшкодування шкоди, його відповідності рекомендаціям криміналістики; г) управлінські принципи: спонукання підозрюваного й обвинуваченого до добровільного видання викраденого та наявного в його власності майна; подолання протидії зацікавлених осіб розшуку викраденого майна й іншого майна, з метою забезпечення відшкодування шкоди. Призначення управлінських принципів – зміна поведінки підозрюваного та обвинуваченого в сприятливий для слідства напрям, тобто перехід їх від конфронтації до співпраці зі слідством.

До досудових методів установлення майнової шкоди від розкрадання належать такі форми використання спеціальних знань об'єктивних осіб, як ревізія, інвентаризація й аудиторська перевірка. Основним методом установлення розміру викраденого чи наявного майна є проведення судово-бухгалтерської експертизи, якій повинна передувати ревізія. Під час установлення майнової шкоди як додаткові методи варто використовувати спеціальні знання інших експертів – товаровзнавців, техніків і технологів.

До засобів розшуку, зокрема, викраденого майна належать такі:

а) слідчі дії:

– фундаментальні (огляди місця події, документів і предметів; допити потерпілого і свідків);

– пошукові (обшук, перевірка показань на місці, накладення арешту на майно, контроль і запис переговорів);

– ідентифікаційні (пред'явлення для впізнання, огляд предметів і документів, призначення судових експертиз);

б) інші процесуальні дії слідчого (подання доручень щодо провадження ОРЗ);

в) непроцесуальні дії слідчого (направлення запитів у банківські, кредитні й інші фінансові установи про вклади підозрюваного/об-

винувачуваного, перевірка виявлених об'єктів за розшуковим обліками тощо);

г) оперативно-розшукові заходи (опитування; збирання зразків для порівняльного дослідження; дослідження предметів і документів; спостереження; обстеження приміщень, будівель, споруд, ділянок місцевості й транспортних засобів; контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень тощо);

д) оперативно-розшукові дії, не регламентовані Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (застосування службово-розшукової собаки за запахом слідів на місці події; поквартирні й інші обходи з метою виявлення свідків у провадженні; заборонювальні заходи тощо).

Висновки. Завдяки дослідженню виділено основні риси взаємодії органу досудового розслідування з підрозділом ОВС щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Задекларовано, що організація такої взаємодії в процесі розслідування кримінальних правопорушень завжди має конкретну мету, а об'єднання інтелектуальних і фізичних можливостей невідповідних суб'єктів не самоціль, оскільки здійснюється для розв'язання конкретної слідчої ситуації та виконання комплексної тактичної операції «Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням».

Головними вимогами до працівників оперативних підрозділів ОВС під час здійснення ними оперативно-розшукових заходів з метою забезпечення відшкодування (цивільного позову) є такі: абсолютна недопустимість використання в процесі їх здійснення таких прийомів і методів, що суперечать вимогам законів та правилам моралі; оперативно-розшукові заходи можуть здійснюватися виключно з метою розкриття кримінальних правопо-

рушень, виявлення осіб, причетних до їхнього вчинення; розшук викраденого майна й майна, на яке може бути накладено арешт, з метою відшкодування збитків потерпілій особі. При цьому оперативно-розшукові заходи не можуть містити в собі елементів провокації та фальсифікації.

Процесуальні питання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами щодо забезпечення цивільного позову в законодавчому плані потребують удосконалення. У цьому зв'язку вважаємо за доцільне доповнити ст. 41 КПК України частиною четвертою такого змісту: «Слідчий і оперативні підрозділи з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, зобов'язані взаємодіяти щодо розшуку рухомого й нерухомого майна, яке може бути предметом забезпечення цивільного позову».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Татарин І.І. Поняття имущественного ущерба, подлежащего возмещению, в уголовном производстве Украины / І.І. Татарин // *Legea si Viata*. – 2014. – № 1/3. – С. 173–177.
2. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України у виявленні, документуванні і розслідуванні злочинів у сфері економіки : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.09.2005 р. № 760 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/printable_article/757119/.
3. Зуйков Г.Г. Распределение компетенции в деятельности по раскрытию преступлений / Г.Г. Зуйков // *Совершенствование управления раскрытием и расследованием преступлений*. – М., 1981. – С. 8.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://snm.dn.court.gov.ua/sud0545/25/3/>.
5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
6. Алиев Т.Т. Основные начала уголовного судопроизводства / Т.Т. Алиев, Н.А. Промов. – М. : Книга сервис, 2003. – С. 41.